

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.72

ПОНЯТТЯ «РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ» ТА ЙОГО ОЗНАКИ

DEFINITION OF THE "REALISATION OF THE RIGHT FOR SAFE AND HEALTHY ENVIRONMENT IN UKRAINE" AND ITS FEATURES

Васильчук Л.Б.,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено проблемі поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні». Сформульовано авторське визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні». Визначено ознаки поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні». З'ясовано основні форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Ключові слова: права людини, природні права людини, реалізація прав людини, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Статья посвящена проблеме понятия «реализация права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду в Украине». Сформулировано авторское определение понятия «реализация права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду в Украине». Определены признаки понятия «реализация права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду в Украине». Установлены основные формы реализации права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду в Украине.

Ключевые слова: права человека, естественные права человека, реализация прав человека, право на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, реализация права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду в Украине.

The article is devoted to the problems of the definition of the "realisation of the right for safe and healthy environment in Ukraine". Author's definition of the "realisation of the right for safe and healthy environment in Ukraine" is formulated. The features of the definition of the "realisation of the right for safe and healthy environment in Ukraine" are determined. The basic forms of the right to a safe and healthy environment in Ukraine are determined.

Key words: human rights, natural human rights, realisation of human rights, right for safe and healthy environment, realisation of the right for safe and healthy environment in Ukraine.

Актуальність теми. У контексті становлення України як правової та демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, екологічних проблем в Україні важливе практичне й теоретичне значення має дослідження проблеми поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні».

Дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики в цій сфері. Унаслідок цього дослідження проблеми поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому автор статті має на меті охарактеризувати поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначити його ознаки. Завданнями статті є такі: сформулювати авторське визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»;

визначити ознаки поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»; визначити основні форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблема поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема І. Алмаші, Ю. Бисаги, Д. Белова, Я. Лазура, В. Погорілка, О. Фрицького.

Виклад основного матеріалу. Актуальною проблемою в сучасних умовах розвитку України, зміцнення її правового фундаменту й, нарешті, передусім створення демократичного суспільства є проблема можливості людини реалізовувати ті права, які гарантовані їй Конституцією України як Основним Законом та іншими демократичними законами держави. У громадянському суспільстві на етапі його становлення, як правило, важливою є проблема втілення в життя своїх прав особами з числа національних меншин. Будь-яке право, якщо воно не тільки передбачено нормами права, а навіть гарантоване ним, залишається декларативним, тобто

не існуючим насправді, якщо воно не набуло свого практичного вираження. Кожна людина має потреби використовувати гарантовані їй державою права, утілювати в життя можливості, надані їй нормами права. Основну роль при цьому відіграє питання реалізації прав людини в Україні.

Після проголошення незалежності України сформовано якісно новий правовий статус людини, а також систему нормативних та інституційних гарантій реалізації прав людини. Реалізація прав людини визнається як невід'ємна складова цілісної системи прав і свобод людини та громадянина в Україні. Проблема реалізації прав людини є важливим елементом конституційного права України. На жаль, у сучасних умовах конфлікту на Донбасі, анексії Криму, великої кількості вимушених внутрішніх переселенців в інших областях України із Донбасу та Криму перед Україною як державою є чимало викликів у забезпеченні належної реалізації прав людини [1, с. 4]. Це також стосується й права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема, чимало жертв серед мирного населення Донбасу є внаслідок підризу місцевих мешканців на встановлених мінах і фугасах у зоні бойових дій.

Сучасний розвиток концепції прав людини переважно пов'язують з Організацією Об'єднаних Націй як міжнародною організацією універсального рівня. Саме в її межах розроблено численні документи з питань прав людини, а саме: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [3], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. [4], що є основою міжнародних стандартів прав людини. На міжнародному рівні щороку 10 грудня відзначають як міжнародний день прав людини. Належне забезпечення реалізації прав людини в різних країнах світу є важливим чинником для подальшого мирного розвитку людства й забезпечення співіснування різних ідеологій, релігій, світоглядних концепцій на місцевому, національному, регіональному та універсальному рівнях, вирішення екологічних проблем людства.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України [5], закріплено каталог прав людини й гарантії їх реалізації. Водночас важливе значення має створення належних умов для реалізації природних прав людини як базису цілісної системи прав людини, без яких неможливо забезпечити належне існування людини в правовій і демократичній державі. З-поміж природних прав людини велике значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, без належної реалізації якого неможливо забезпечити достойне життя людини. Чимало екологічних катастроф було на теренах сучасної України, найбільша з них – це Чорнобильська катастрофа, негативні наслідки якої ще й сьогодні відчувають громадяни України. А тому важливість забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є нагальною потребою сьогодення.

У контексті дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» насамперед потрібно охарактеризувати визначення поняття «реалізація права». У юридичній науці існує плуралізм щодо розуміння поняття «реалізація права». Зокрема, під реалізацією права російський науковець В. Сирих розуміє втілення в діях громадян, юридичних осіб, державних органів, посадових осіб та інших суб'єктів права приписів чинних норм права [6, с. 254]. М. Марченко розглядає реалізацію права в об'єктивному та суб'єктивному відношеннях. В об'єктивному відношенні реалізація права – це здійснення певними засобами у визначеній послідовності у встановлені строки й у визначеному місці правомірних дій, передбачених нормами права. А в суб'єктивному відношенні реалізація права характеризується особистим ставленням суб'єкта до правових вимог, які реалізуються, його мотивами й волею на момент учинення визначених дій. При цьому особисте ставлення може виражатися в різних формах, включаючи особисту зацікавленість фізичної особи в реалізації права, прагнення до реалізації права внаслідок виконання службових обов'язків чи внаслідок моральних стимулів, під страхом покарання чи інші мотиви [7, с. 682]. На думку А. Венгерова, реалізація права – це така соціальна поведінка суб'єктів права, у якій утілюються приписи правових норм як форма практичної діяльності щодо здійснення прав, виконання обов'язків [8, с. 428]. Вітчизняні науковці – А. Колодій та А. Олійник – зазначають, що реалізація прав і свобод – це форма їх буття, що зводиться до переведення соціальних благ, які закріплені нормами права, у стан їх можливого й дійсного використання конкретною особою (особами) з метою задоволення своїх різноманітних потреб та інтересів [9, с. 218]. Отже, реалізацію права можна визначити як правомірну поведінку уповноважених суб'єктів, у якій утілюються приписи чинних норм права.

Права людини, у тому числі право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні як їх невід'ємна складова, найкраще виражаються в суб'єктивних правах людини. Суб'єктивне право – це забезпечена законом міра можливої поведінки особи (громадянина або організації), спрямована на досягнення цілей, пов'язаних із задоволенням її інтересів [10, с. 197]. На жаль, у юридичній літературі не розглядалося визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні».

На нашу думку, реалізація прав людини – це практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, фізичними особами, їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів. Отже, поняття «реалізація прав людини в Україні» можна визначити як практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства та їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів в Україні.

У контексті дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» доцільно зупинитися на специфіці реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні як невід'ємної складової цілісної системи реалізації прав людини в Україні.

На думку автора, реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні як невід'ємна складова цілісної системи реалізації прав людини в Україні – це практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства та їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів у сфері безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» можна визначити як практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства та їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів у сфері безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На основі вищезгаданого визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» можна виокремити такі ознаки цього поняття:

1) це практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, тобто повинна бути встановлена чинною нормою права міра можливої поведінки;

2) така міра можливої поведінки практично втілюється в життя певним визначеним колом суб'єктів: громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства та їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами, на яких поширюється дія норми права, що встановлює міру можливої поведінки;

3) необхідною передумовою для реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, тобто для практичного втілення в життя можливості, є наявність чинної норми права, що регламентує межі здійснення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

4) утілення в життя можливості, що встановлена нормами права, здійснюється уповноваженими

суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів у сфері безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні.

У контексті дослідження вищезгаданої проблеми велике значення має також форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На нашу думку, форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це зовнішнє вираження практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства та їхніми спільнотами особисто або через створені ними організації й іншими уповноваженими суб'єктами з метою задоволення їхніх власних потреб та інтересів у сфері безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Можна виокремити такі форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за такими критеріями:

1) за суб'єктом складом – індивідуальна й колективна форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

2) за зовнішнім виявом – активна та пасивна форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

3) за методом впливу – добровільна й примусова форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Висновки. Отже, сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави зумовили необхідність якісних змін у механізмі забезпечення реалізації прав людини, у тому числі й щодо реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. На нашу думку, забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливим елементом для ефективного функціонування системи природних прав людини в Україні, з-поміж яких велике значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі, зокрема щодо порівняльно-правового аналізу законодавства України та країн-членів Європейського Союзу права на безпечне для життя і здоров'я довкілля; реформування законодавства України у сфері довкілля; перспектив розвитку законодавства про права людини в Україні.

Отже, у статті охарактеризовано проблему поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначено його ознаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алмаші І.М. Реалізація прав людини в Україні : [монографія] / І.М. Алмаші. – Ужгород : Видавничий центр Закарпатського інституту ім. А. Волошина ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2015. – 226 с.
2. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 131.
6. Сырых В.М. Теория государства и права : [учебник для вузов] / В.М. Сырых. – М. : Былина, 1998. – 512 с.

7. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права : [учебник] / М.Н. Марченко. – М. : Проспект, 2001.– 760 с.
8. Венгеров А.Б. Теория государства и права : [учебник для юридических вузов] / А.Б. Венгеров. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
9. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : [навчальний посібник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
10. Конституційне право України : [підручник] / [В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, О.В. Городецький та ін.] ; за ред. В.Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 2003. – 733 с.
11. Абдулаев М.И. Проблемы теории государства и права : [учебник] / М.И. Абдулаев, С.А. Комаров. – СПб. : Питер, 2003.– 576 с.